

Handläggare:
Agneta Söder
agneta.soder@fub.se

Utbildningsdepartementet
U2025/02279

Remissvar över betänkandet En förbättrad Elevhälsa SOU 2025:113

Sammanfattning

FUB ställer sig bakom utredningens förslag och bedömer att de sammantaget stärker elevhälsans förutsättningar att arbeta förebyggande och hälsofrämjande samt närmare eleverna. Vi ser särskilt positivt på att elevhälsans syfte och uppdrag tydliggörs i föreskrifter. Detta bidrar till ökad tydlighet och bättre förutsättningar för en nationellt likvärdig elevhälsa. Vidare välkomnar FUB förslagen om ökad tillgänglighet till elevhälsans professioner, fler och mer frekventa hälsobesök samt förstärkta krav på samverkan mellan elevhälsan, övriga skolan, hälso- och sjukvård och socialtjänst. Detta är särskilt betydelsefullt för elever med omfattande och sammansatta behov.

Samtidigt ser FUB brister i utredningens hantering av den specialpedagogiska insatsen. Analysen är otydlig och ger inte tillräcklig vägledning kring hur den specialpedagogiska kompetensen ska användas inom elevhälsan eller i relation till undervisningen, och eleverna. Att lämna en så central fråga till lokala tolkningar riskerar att motverka målet om en likvärdig elevhälsa och leda till fortsatt variation mellan huvudmän. FUB anser därför att denna del behöver utvecklas och förtydligas ytterligare.

Utgångspunkter enligt Funktionsrättskonventionen och den nationella funktionshinderpolitiken

Sveriges åtaganden enligt Funktionsrättskonventionen innebär att staten ska säkerställa rätten till tillgänglig och inkluderande utbildning på alla nivåer samt garantera det individuella stöd som behövs för att barn, elever och vuxna med funktionsnedsättning ska kunna utvecklas och kunna delta i utbildning på lika villkor som andra. Detta omfattar även rätten till stöd för psykisk och fysisk hälsa inom ramen för elevhälsan. FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning har i sina rekommendationer pekat på brister i tillgången till tidiga, samordnade och individuellt anpassade stödinsatser för barn och elever med funktionsnedsättning, särskilt till följd av bristande samordning mellan olika system och verksamheter, såsom utbildning, hälso- och sjukvård och socialt stöd. Kommittén har även

uttryckt oro över att stöd ofta sätts in sent, är otillräckligt samordnat eller avbryts vid övergångar mellan skolformer och huvudmän.

Strategin för systematisk uppföljning av funktionshinderpolitiken utgår från en socialt hållbar och jämlik samhällsutveckling som beaktar människors olika behov och förutsättningar. Den bygger på de fyra principerna om universell utformning; att åtgärda befintliga brister i tillgänglighet; att säkerställa individuella stödinsatser som stärker individens självständighet samt att förebygga och motverka diskriminering. Inom strategin är utbildning ett prioriterat område, där elevhälsans förebyggande och hälsofrämjande uppdrag är centralt. Handlingsplanen betonar behovet av långsiktiga och sammanhållna strukturer för stöd, samt vikten av att barn och elever med omfattande stödbehov inte faller mellan olika ansvarsområden, exempelvis mellan elevhälsa, socialtjänst och hälso- och sjukvård. I strategin lyfts även risken för att organisatoriska förändringar, bristande resurser eller kortsiktiga satsningar kan leda till ojämlig tillgång till elevhälsa och försämrad kontinuitet för de elever som är mest beroende av stabila relationer och anpassade insatser.

Sammantaget innebär detta att staten, huvudmän och ansvariga myndigheter behöver säkerställa att förslag och reformer inom elevhälsoområdet stärker tillgänglighet, kontinuitet och likvärdighet, samt möjliggör tidiga, samordnade och individanpassade insatser. Förändringar i styrning, organisering eller finansiering av elevhälsan får inte skapa nya glapp i stödet, utan måste utformas så att barn och elever med IF garanteras faktisk tillgång till den hjälp och det stöd de har rätt till enligt skollagen och internationella åtaganden.

FUB:s synpunkter på utredningens förslag

6 Utredningens förslag och bedömningar

FUB är på det hela taget positiva till de samlade förslagen i utredningen och välkomnar att den landar i en tydlig och sammanhållen linje där elevhälsan fortsatt ses som en tvärprofessionell helhet. Utredningen gör efter en samlad analys en tydlig bedömning av riskerna med att dela upp elevhälsan och slår fast värdet av att de medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska perspektiven samverkar kring eleven.

I samband med att utredningen tillsattes gav regeringsföreträdare uttryck för en vilja att renodla elevhälsans vårduppdrag och att den specialpedagogiska delen skulle brytas ut och

knytas närmare undervisningen. Detta synsätt har dock inte haft stöd i direktiven och har efter utredningens genomlysning och analys heller inte lett till några sådana förslag i slutbetänkandet även om det finns frågetecken om den specialpedagogiska insatsen placering i skolans organisation. Vi utgår därför från att regeringens fortsatta arbete tar sin utgångspunkt i utredningens samlade bedömning och förslag. Det vore olyckligt, och skulle riskera att skapa oklarhet kring styrning, ansvar och helhetssyn, om det fortsatta lagstiftningsarbetet ändå bygger vidare på de inledande politiska signalerna snarare än på utredningens tydliga slutsatser.

Vi ställer oss bakom utredningens samtliga förslag och är särskilt positiva till förslagen som rör:

- ❖ Förtydligande av syfte och uppdrag för elevhälsan och att det föreslås uppdrag till Skolverket och Socialstyrelsen att ta fram föreskrifter om detta. (6.1).
- ❖ Att utredningen lyfter de elever, bland annat elever med IF, där det är särskilt viktigt med tidig identifiering för grupper med ökad risk för både fysisk och psykisk ohälsa. (6.1.2)
- ❖ Skärpta utbildningskrav för vissa av elevhälsans professioner, däribland specialpedagog och speciallärare. (6.2)
- ❖ En plan för bemanning av elevhälsan. Men ytterst krävs starkare incitament och framför allt kraftfulla åtgärder att utbilda och rekrytera aktuella professioner, eftersom det finns en avsevärd brist på flera av dessa i elevhälsan idag. (6.3.1)
- ❖ Krav på tillgänglighet till elevhälsans professioner i skolans lokaler med fastställd frekvens. Det finns förstås en risk att golv blir tak men innebär trots allt en tydlig förbättring i jämförelse med idag då krav ju helt saknas. (6.3.2)
- ❖ Utökad antal hälsobesök och hälsosamtal under skolgången. (6.5)
- ❖ Förbättrad samverkan mellan elevhälsan, skolan i övrigt och sjukvården och socialtjänsten är ett förslag som vi menar är gynnsamt för barn och elever med IF. Vidare är det bra att det ska finnas en tydlig gränsdragning mellan elevhälsans och hälso- och sjukvårdens roll och att syftet är just att barn och elever med komplexa behov ska få rätt insatser från specialistvården. Andra positiva delar rör att samverkan tydliggörs i en förordning samt att skolhuvudmännen ska ingå samverkansöverenskommelser med regionen. (6.8, 6.8.3)
- ❖ Utredningen gör bedömningen att nuvarande huvudmannaskap och ledning är ändamålsenligt, vilket är en åsikt vi delar. (6.10)
- ❖ Nationell uppföljning av elevhälsan. (6.11)

Utöver detta har vi en del synpunkter, funderingar och förslag på förtydliganden som vi redogör för här nedan.

Utredningen beskriver att den nuvarande lydelse i skollagen om de hälsofrämjande arbetet ligger på generell nivå och menar att det behöver förtydligas att arbetet med att främja fysisk, psykisk och social hälsa bör ske på individnivå. Detta är självklart positivt. I förarbetena till skollagen tydliggörs vad som menas med hälsofrämjande. Konkret landar detta till exempel i området om sexualitet, samtycke och relationer, samt jämställdhet (vilket tydliggörs även i utredningens resonemang). Samtidigt pågår arbetet med att ta fram nya läroplaner, inkluderat den anpassade grundskolan. (Förändringar i läroplanerna motsvarar det som föreslogs i Kunskap för all – nya läroplaner med fokus på undervisning och lärande, SOU 2025:19.) I de nya inledande skrivningarna tar man nu bort området om sexualitet, samtycke och relationer. Här signaleras ju två helt olika saker: en elevhälsa som ska stärkas för att bättre se till varje barns behov ur ett tydligare holistiskt perspektiv men läroplaner som går i en helt annan riktning. Det är bekymmersamt att förslag från utredningar på skolområdet går i olika riktningar men vi uppmanar regeringen att gå på den här utredningens linje. (6.1)

Utredningen menar vidare att de samlade förslagen syftar till att stärka relationen mellan hem och skola. Det går också stick i stäv med flera andra utredningars förslag på skolområdet, där linjen snarare varit att begränsa insyn och samverkan med vårdnadshavare samt förslag som dessutom ger eleverna begränsade möjligheter till delaktighet i sin utbildning. (6.1.2)

Vi är särskilt bekymrade över resonemangen om den specialpedagogiska insatsen i en framtida elevhälsa. Det är förståeligt att utredningen till viss del inte vill föregå förslagen från utredningen U2025:05 Utredningen om speciallärar- och specialpedagogikutbildningarna, som presenteras i juni. Samtidigt rör den senare utbildningen av speciallärare och specialpedagoger, medan den här utredningen belyser andra aspekter. För vår målgrupp är den specialpedagogiska insatsen central i elevhälsan, och vi tycker inte utredningen alls kommer fram till hur den specialpedagogiska insatsen faktiskt skulle kunna komma att se ut. Utredningen skriver till exempel att den specialpedagogiska insatsens uppdrag inom elevhälsan ska tydliggöras och avgränsas. Sedan säger man att den ska vara nära kopplad till undervisningen, möjligen tolkat utifrån den roll speciallärare har idag, och samtidigt ha en viktig roll inom elevhälsan, och då tolkat som i den roll specialpedagoger har idag. Därefter skriver man att båda nuvarande roller i högre utsträckning ska kunna bedriva och ge stöd i undervisningen. Därefter skriver igen, att den specialpedagogiska insatsen ska avgränsas till att främst ingå i elevhälsans tvärprofessionella arbete Och slutligen följer ett resonemang kring rektors uppdrag att leda, fördela och utse den specialpedagogiska insatsen i elevhälsan i relation till den enskilda skolans behov. Vi tycker resonemanget är tvetydigt och oklart, samt

ogenomtänkt. I stället för att tydligt uttrycka vad man menar, lägger man det till slut på rektor att avgöra efter varje skolas behov, vilket inte på något sätt skulle leda till förbättringar mot det som gäller idag. Det rimmar illa med hur väl genomarbetade andra förslag i den här utredningen är.

Det är utmärkt att utredningen lyfter att elevhälsans tvärprofessionella arbete syftar till att skapa goda lärmiljöer. Men vi efterfrågar skarpare skrivningar om detta i skollagen, alternativt förskrifter. Barn och elever med funktionsnedsättning, i synnerhet barn och elever med IF, har rätt till en anpassad lär- och skolmiljö utifrån sina behov. Detta är tydligt uttalat i Funktionsrättskonventionen samt en övergripande målsättning i Strategin för systematisk uppföljning av funktionshinderpolitiken, där den explicita utgångspunkten är principen om universell utformning som i sin tur måste leda till att skolor åtgärdar befintliga brister i tillgängligheten för barn och elever med funktionsnedsättning. Att lärmiljön är otillräcklig för många barn och elever med funktionsnedsättning tydliggörs av Diskrimineringsombudsmannen (DO) rapporter om att elever med funktionsnedsättning löper hög risk att diskrimineras i skolan. Vidare har antalet anmälningar om diskriminering inom utbildningsområdet ökat kraftigt under senare år och bristande tillgänglighet är den vanligaste grunden för diskriminering. DO menar dessutom att det finns anledning att ifrågasätta om elever med IF får samma ledning, stimulans och utvecklingsmöjligheter som andra elever.¹ (6.1.4)

Det är bra att utredningen lyfter fram komvux och förslaget om att det ska finnas möjlighet att anordna elevhälsa även i den verksamheten. Om komvux som anpassad utbildning ingår i förslaget framgår dock inte, vilket är olyckligt. Självklart ska även elevgruppen, alltså elever med IF, ha samma villkor som elever i övriga skolformer. Vi anser dessutom att elevhälsan borde vara obligatoriskt i fallet med komvux som anpassad utbildning (6.5)

¹ <https://www.do.se/om-do/pressrum/aktuellt/2023/2023-12-18-elever-med-funktionsnedsattning-loper-hog-risk-att-diskrimineras-i-skolan---ny-rapport-fran-do>

Förslaget om att en hälsoenkät ska ligga till grund för de stora hälsobesöken anser vi är bra men det behöver säkerställas att barn och elever med IF har samma möjligheter att besvara en sådan enkät. Enkäten ska därför anpassas efter elevgruppens behov och kommunikativt stöd ska finnas för elever som behöver det. (6.6.3)

För Riksförbundet FUB

Christina Heilborn
Förbundssekreterare

Riksförbundet för barn, unga och vuxna med intellektuell funktionsnedsättning, FUB är en intresseorganisation som arbetar för att barn, ungdomar och vuxna med intellektuell funktionsnedsättning ska kunna leva ett gott liv. Vi är cirka 26 000 medlemmar i lokalföreningar runt om i landet. Personer med intellektuell funktionsnedsättning och deras anhöriga är medlemmar i FUB liksom många andra som delar vår grundsyn.